

از منظر حکمت متعالیه
دفتر چهارم
نشست‌ها و گفتگوها

به اهتمام
شریف لک‌زایی

<p>نشانی</p> <p>قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی</p> <p>تلفن و دورنگار: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۲۸۳۳</p> <p>ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸</p> <p>کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱</p> <p>مراکز پخش</p> <p>۱. قم، میدان شهید، تلفن و دورنگار ۰۲۵ - ۳۷۸۳۲۸۳۴</p> <p>۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴</p> <p>وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir</p> <p>رایانامه: nashr@isca.ac.ir</p> <p>فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir</p> <p>فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajoohaan.ir</p> <p>همه حقوق برای ناشر محفوظ است</p>	<p>سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه</p> <p>دفتر چهارم: نشست‌ها و گفتگوها</p> <p>به اهتمام: شریف لک‌زایی</p> <p>ناشر</p> <p>پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی</p> <p>وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم</p> <p>تهیه</p> <p>پژوهشکده علوم و اندیشه اسلامی</p> <p>سرپرستار</p> <p>محمدباقر انصاری</p> <p>ویراستار</p> <p>محمداسماعیل انصاری</p> <p>لیتوگرافی، چاپ و صحافی</p> <p>چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب</p> <p>چاپ اول: پاییز ۱۳۹۸</p> <p>شمارگان: ۳۵۰</p> <p>قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان</p> <p>عنوان: ۵۴۸؛ مسلسل: ۸۷۰</p>
--	--

<p>سرشناسه:</p> <p>لک‌زایی، شریف، ۱۳۵۲-</p> <p>عنوان و نام‌پدیدآور:</p> <p>سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه: دفتر چهارم نشست‌ها و گفتگوها/ شریف لک‌زایی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>مشخصات نشر:</p> <p>قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹-</p> <p>مشخصات ظاهری:</p> <p>ج.</p> <p>شابک:</p> <p>.. (دفتر چهارم): ۴۰۰ ص: ۷۰۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-519-8</p> <p>وضعیت فهرست‌نویسی:</p> <p>فاپا</p> <p>یادداشت:</p> <p>ج. ۴ (چاپ اول: ۱۳۹۸) (فپا)</p> <p>یادداشت:</p> <p>کتابنامه</p> <p>یادداشت:</p> <p>نمایه</p> <p>مندرجات:</p> <p>ج. ۴. نشست‌ها و گفتگوها</p> <p>موضوع:</p> <p>صدرالدین شیرازی، محمدبن‌ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ق. - دیدگاه درباره سیاست و حکومت</p> <p>موضوع:</p> <p>حکمت متعالیه - کنگره‌ها</p> <p>شناسه افزوده:</p> <p>دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>رده‌بندی کنگره:</p> <p>BBR ۱۱۲۳/ح۸ل۸ ۱۳۸۹</p> <p>رده‌بندی دیویی:</p> <p>۱۸۹/۱</p> <p>شماره کتابشناسی ملی:</p> <p>۶۶۶۵۰۰۲</p>	<p>سرشناسه:</p> <p>لک‌زایی، شریف، ۱۳۵۲-</p> <p>عنوان و نام‌پدیدآور:</p> <p>سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه: دفتر چهارم نشست‌ها و گفتگوها/ شریف لک‌زایی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>مشخصات نشر:</p> <p>قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹-</p> <p>مشخصات ظاهری:</p> <p>ج.</p> <p>شابک:</p> <p>.. (دفتر چهارم): ۴۰۰ ص: ۷۰۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-519-8</p> <p>وضعیت فهرست‌نویسی:</p> <p>فاپا</p> <p>یادداشت:</p> <p>ج. ۴ (چاپ اول: ۱۳۹۸) (فپا)</p> <p>یادداشت:</p> <p>کتابنامه</p> <p>یادداشت:</p> <p>نمایه</p> <p>مندرجات:</p> <p>ج. ۴. نشست‌ها و گفتگوها</p> <p>موضوع:</p> <p>صدرالدین شیرازی، محمدبن‌ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ق. - دیدگاه درباره سیاست و حکومت</p> <p>موضوع:</p> <p>حکمت متعالیه - کنگره‌ها</p> <p>شناسه افزوده:</p> <p>دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>رده‌بندی کنگره:</p> <p>BBR ۱۱۲۳/ح۸ل۸ ۱۳۸۹</p> <p>رده‌بندی دیویی:</p> <p>۱۸۹/۱</p> <p>شماره کتابشناسی ملی:</p> <p>۶۶۶۵۰۰۲</p>
---	---

سخنی با خواننده ۷

مقدمه ۱۱

بخش اول: ظرفیت‌های سیاسی - اجتماعی حکمت متعالیه

۱. تمایزهای فلسفه مشاء و فلسفه متعالیه ۲۳
مرتضی یوسفی‌راد

۲. نتایج و پیامدهای سیاسی مسئله زمان در فلسفه متعالیه ۴۷
مهدی منفرد

۳. کاربرد علل اربعه از منظر حکمت سیاسی متعالیه ۷۳
بهرام دلیر

بخش دوم: حکمت متعالیه و ایران معاصر

۱. شرایط سیاسی اجتماعی عصر آقاعلی مدرس زنوزی ۹۳
منوچهر صدوقی سها، علیرضا صدرا، محمدعلی فتح‌اللهی، نجف لک‌زایی

۲. فلسفه سیاسی علامه طباطبایی ۱۳۳
مهدی امید، احمدرضا یزدانی مقدم

۳. انقلاب اسلامی و حکمت متعالیه (۱) ۱۵۷
مرتضی جوادی آملی

۴. انقلاب اسلامی و حکمت متعالیه (۲)..... ۱۸۵
نجف لکزایی، علیرضا صدرا، داوود مهدوی زادگان، مرتضی جوادی آملی
۵. ظرفیت‌سنجی حکمت متعالیه در تمدن‌سازی نوین اسلامی..... ۲۱۷
علیرضا صدرا

بخش سوم: نقد و بررسی آثار مکتوب

۱. نقد کتاب اندیشه سیاسی امام خمینی..... ۲۴۹
نویسنده: نجف لکزایی؛ هیئت نقد: علیرضا صدرا و محسن مهاجرنیا
۲. نقد کتاب مستندات قرآنی فلسفه سیاسی امام خمینی..... ۲۷۱
نویسنده: نجف لکزایی؛ هیئت نقد: کاظم قاضی‌زاده و موسی نجفی
۳. نقد کتاب مفهوم‌شناسی حکمت متعالی سیاسی..... ۲۹۹
نویسنده: علیرضا صدرا؛ ناقد: شریف لکزایی
۴. نقد کتاب مقدمه‌ای بر حکمت سیاسی متعالیه..... ۳۰۹
نویسنده: ابوالحسن حسینی؛ هیئت نقد: علیرضا صدرا و محمد پزشکی
۵. نقد کتاب انسان‌شناسی و پیامدهای آن در اندیشه سیاسی هابز و علامه طباطبایی..... ۳۳۵
نویسنده: احمدرضا یزدانی مقدم؛ هیئت نقد: غلامرضا بهروزی لک و مهدی امید
- نمایه‌ها..... ۳۵۵
- فهرست تفصیلی..... ۳۹۱

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی با هدف شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی، شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این‌رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌تردید قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف، تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثاری مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل مهیا کرد.

این پژوهشکده در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی را به جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها

کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این پژوهش‌کنده تبدیل شدن به مرجعی علمی درباره اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه خدمات علمی مؤثری ارائه کند.

اثر حاضر دفتر چهارم از مجموعه نشست‌ها و گفتگوهای طرح پژوهشی حکمت سیاسی متعالیه است که با مدیریت آقای شریف لک‌زایی از سال ۱۳۸۴ در این پژوهش‌کنده در دست اجراست. این مجموعه با هدف تبیین ظرفیت‌های فلسفه متعالیه برای ورود به حوزه حیات اجتماعی و سیاسی و معرفی توانمندی فلسفه سیاسی اسلامی طراحی شده و در حال انجام است. مباحث این مجموعه دربردارنده بخشی از نشست‌هایی است که در سال‌های اخیر و پس از همایش سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه برگزار شده است. این همایش با اشراف و سخنرانی حکیم و فقیه متأله، حضرت آیت‌الله جوادی آملی در سوم بهمن ۱۳۸۷ برگزار شد. اهمیت مباحث به‌ویژه نقدها، پرسش‌ها و تأملاتی است که در نشست‌ها مطرح شده است. گفتنی است عنوان‌ها و موضوع‌هایی که در کمیته علمی همایش به تصویب رسیده و به صورت عمومی اعلام شده، در چهار محور به شرح زیر است:

کلیات: با موضوع‌هایی چون جایگاه حکمت متعالیه در اندیشه سیاسی اسلامی، الزامات ورود حکمت متعالیه به عرصه سیاست، قبض و بسط اندیشه سیاسی در حکمت متعالیه و بررسی و تحلیل آثار حکمای حکمت متعالیه - به‌ویژه صدرالمتهلین و امام خمینی - از منظر اندیشه سیاسی.

مفاهیم: با موضوع‌هایی چون انسان‌شناسی، نبی‌شناسی، امامت و ولایت، آزادی و اختیار، تحلیل فلسفی مشروعیت، تحلیل فلسفی عدالت، تحلیل فلسفی قدرت و تحلیل فلسفی امنیت در حکمت متعالیه.

مناسبات: با موضوع‌هایی چون رابطه کلام و فلسفه سیاسی، نسبت اخلاق و

سیاست، رابطه سیاست و شریعت، فلسفه سیاسی متعالیه و فلسفه‌های سیاسی جدید و بررسی تطبیقی حکمت متعالیه، حکمت مشاء و حکمت اشراق از منظر فلسفه سیاسی. تاریخ اندیشه: با موضوع‌هایی چون شیوه تعامل صدرالمتألهین با حکام صفوی، مقام صدرالمتألهین در تاریخ فلسفه سیاسی اسلامی، تأثیر حکمت متعالیه بر اندیشه سیاسی متفکران مسلمان معاصر و پیروان حکمت متعالیه و نقش آنان در تحولات سیاسی و اجتماعی معاصر به‌ویژه نهضت مشروطه و انقلاب اسلامی.

بر خود فرض می‌دانیم از تمام استادان و پژوهشگرانی که در به‌ثمر رسیدن این طرح همکاری کرده‌اند، به‌ویژه مدیر محترم این طرح پژوهشی، دکتر شریف لک‌زایی، تشکر کنیم؛ همچنین از ارزیاب محترم اثر حاضر حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر بهرام دلیر و نیز تلاش‌های رئیس محترم اداره امور پژوهشی، دکتر محمود فلاح و زحمات آقای پرویز کاظمی تشکر می‌نماییم و پیروزی و موفقیت همگان را از خداوند متعال مسئلت می‌کنیم.

همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین آقای دکتر نجف لک‌زایی که مساعدت‌های مؤثر ایشان نقشی اساسی در به‌سرانجام رسیدن متن حاضر داشت، قدردانی می‌شود. در پایان از اداره نشر پژوهشگاه به جهت آماده‌سازی و چاپ اثر تشکر و قدردانی می‌شود.

این پژوهشکده در راستای حیات و بالندگی خود از انتقادات و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

صدرالدین محمد بن ابراهیم قوام شیرازی، مشهور به صدرالمتألهین، با تألیف الحکمة المتعالیة فی اسفار العقلیة الاربعة و نظام و قوام بخشی به حکمت متعالیه به اوج حیات پربار علمی خود دست یافت. این خود نشان تلاش طاقت فرسایی است که او برای بسط دانش فلسفه، از خود بر جای گذاشت؛ با این حال این سعی و تلاش مداوم ملاصدرا با تب و تابها و تبعید خودخواسته وی همراه شد. رقابتها و حسادت‌های معمول میان عالمان ظاهرین و عالمان باطنین از یک سوی و شرایط اجتماعی، سیاسی و مذهبی زمانه از سوی دیگر و وضعیت روحی جستجوگر و ناآرام صدرالمتألهین از جمله دلایلی است که موجبات پذیرش تبعید از سوی وی را فراهم آورد.

باید گفت در صدر دلایل تبعید خودخواسته صدرای شیرازی، وجود حسادت‌ها و رقابت‌ها در میان طیف‌های مختلفی از عالمان زمانه است. تبحر و برجستگی‌های علمی صدرالدین در انواع دانش‌ها و سرآمد بودن در دانش‌های معمول، به‌ویژه نوآوری‌ها و ابداعات او در مسائل فلسفی و الهیاتی و مشی متفاوت سیاسی و اجتماعی وی در دوره صفویه، او را در معرض مخالفت‌های زیادی قرار داد که در نهایت برای او دردسرساز شد.

او در آثار قلمی خود به نقل و نقد و تحلیل جریان‌هایی از عالمان پرداخته که در زمان وی زیسته‌اند. در این میان ملاصدرا بیش از همه به دو جریان از عالمان

ظاهرین و باطن بین می‌پردازد. او که به نظر خود را در شمار عالمانی در میانه باطن بینان و ظاهرینان جای می‌دهد، نقدهای تند و تیزی را متوجه عالمان به اصطلاح ظاهرین و باطن بین و به تعبیری عارف نمایان کرده است. گو اینکه ملاصدرا در عین وفاداری به آموزه‌های عرفانی و توجه عمیق و متعهدانه به مناسک شریعت، به مصاف آنانی می‌رود که از این مسیر و با تمسک به پاره‌ای از آموزه‌ها در پی تمتع و بهره‌برداری مادی از وضعیت جاری سیاسی و اجتماعی هستند.

انتقادهای استاد شیراز بر این عالمان زمانه که طیف گسترده‌ای از آنان به‌ویژه فقیهان و صوفیان را در بر می‌گیرد، در شرایطی رخ داده که پدیده اخباری‌گری نیز در حال نشو و نما بوده است. ملاصدرا به‌خوبی دریافته بود که با حضور گسترده این طیف در حوزه علمی و حوزه عمومی به‌ویژه حضور رو به رشد عالمان اخباری در دستگاه سلطانی صفویان، امکان تداوم حیات عقلی - فلسفی و حتی دین‌ورزی مؤمنانه دشوارتر خواهد گشت. این همه موجب شد نگاه‌ها و حساسیت‌ها به صدرالدین بیشتر شود و او در معرض اتهامات تازه‌تری قرار گیرد.

باید بر نکته فوق، شرایط و اوضاع زمانه و فشارهایی را افزود که از این ناحیه بر صدرالمتألهین وارد می‌شد. با وجود این فشارها و اوضاع اجتماعی و سیاسی و مذهبی نامساعد، دیگر زمینه‌ای برای فعالیت علمی آزاد و آرام و همراه با امنیت برای ملاصدرا باقی نمانده بود؛ از سویی با توجه به روحیه آزادمنش و آزاداندیش ملاصدرا که از نوع تربیت و تحصیل و منزلت اجتماعی خانواده وی حکایت می‌کرد، هیچ‌گونه سنخیتی میان وی و نهاد سلطنت دیده نمی‌شد؛ از سوی دیگر با توجه به مسلک و مرام فلسفی و عرفانی وی و به دلیل نگاه غالباً متفاوت موجود در جامعه که متأثر از حضور گسترده‌تر علمای ظاهرین و رقابت آنان با عالمان حقیقی بوده است، عرصه حضور وی در جامعه علمی تنگ‌تر گشته و دیگر امکان تداوم فعالیت علمی آزادانه برای وی باقی نمانده بود.

از این رو ملاصدرا که به نظر می‌رسد در پی تغییری در این شرایط بوده، با توجه به روحیه نازک‌اندیش خود، ترجیح داد از وضعیت موجود و جامعه و شهر پرهیاهوی اصفهان کناره‌گیری و به عزلت در کنج روستای ساکت و آرام کهک قناعت کند تا شاید در پرتو آن از گرم‌کردن آتش حسادت‌ها و مخالفت‌ها برکنار باشد و اندوخته‌ها و تجربه‌های عرفانی و باطنی ذخیره سازد.

صدرالمتألهین در این مرحله در تلاش است افقی دیگر را در معرفت نفسانی بییماید. این بار او بر آن بود در راه پالایش نفس سرکش و درون خود گام بردارد. البته این وضعیت در شرایطی رخ داد که روح جستجوگر صدرالمتألهین از همه آنچه گفته آمد، در تب و تاب و رنج و عذاب بود؛ از این رو در پی راهی بود تا بتواند روح آزاده و سرکش خویش را بیش از گذشته در اختیار گیرد. به همین دلیل ترجیح می‌دهد در این عزلت‌نشینی به مصاف با نفس خویش همت گمارد و از هیاهوی معمول حوزه‌های علمی، فرهنگی و سیاسی فاصله گیرد.

گرچه به نظر می‌رسد صدرا در مصاف با مشکلات و تب‌وتاب‌های حیات خویش با پذیرش تبعید خودخواسته فضا را برای رقبا مهیا کرد، با توجه به تحولات درونی وی در این دوره و نگارش بخش‌های عمده اسفار و آثار مهم دیگر، مجاهدت‌های نفسانی و تعمیق کمالات معنوی که همواره در پی ارتقای آن بوده و مهم‌تر از همه نظام و قوام‌بخشی حکمت متعالیه، مناسب‌ترین و تأثیرگذارترین شیوه را برای بسط اندیشه خود برگزیده است؛ اندیشه‌ای که تا به امروز جستجوگری‌ها و تب‌وتاب‌هایی را فراروی مشتاقان حیات عقلی - باطنی جاری و روح‌هایی را پرتلاطم ساخته و بر آن بوده است که صدرالمتألهین را از تبعید خودخواسته خارج سازد.

با این وصف برخی بر آن‌اند که ملاصدرا همچنان در تبعید باقی بماند؛ به‌ویژه ابعاد سیاسی و اجتماعی اندیشه او طرح و بسط نیابد، رونق نگیرد و همچنان در محاق بماند. مباحثی که در طرح پژوهشی حکمت سیاسی متعالیه دنبال می‌شود، به منظور

وارد ساختن ملاصدرا به طور خاص و حکمت متعالیه و حکمای این حکمت به طور عام، به عرصه حیات اجتماعی و سیاسی و خارج کردن ملاصدرا، حکمت متعالیه و حکمای این حکمت از تبعیدهای ناخواسته‌ای است که فارغ از توجه به منطقی و الزامات دستگاه حکمت متعالیه درباره آن به داوری پرداخته و ملاصدرا و به طور طبیعی حکمت متعالیه و حکیمان متأله این حکمت را زندانی تخیلات خود ساخته و امکان بهره‌گیری جامعه از این حکمت و این حکیمان را دشوار می‌سازند.

مجموعه حاضر در ادامه تلاش‌ها به منظور بسط مباحث فلسفه سیاسی متعالیه به تبیین بخش‌های دیگری از این فلسفه سیاسی نوظهور می‌پردازد. هرکدام از استادان حاضر در نشست‌ها با تمرکز بر موضوعی به ارائه بحث پرداخته و ابعادی از موضوع مورد بحث را روشن ساخته است. تلاش شده است مباحث نشست‌ها با توجه به موضوع آنها هرکدام در یک بخش صورت‌بندی شود. در بخش نخست بیشتر مباحث نظری است که در کنار همدیگر قرار گرفته و ضمن اینکه به تمایزات فلسفه‌های سیاسی اسلامی اشاراتی می‌شود، در ادامه بحث زمان و علل اربعه موضوع بحث قرار گرفته است. در بخش دوم مباحث حکمت متعالیه و ایران معاصر موضوع گفتگوست و در آن ضمن بحث درباره حکیم فرزانه آقاعلی مدرس و علامه سیدمحمدحسین طباطبایی تلاش شده است در دو گفتار به مباحث حکمت متعالیه و انقلاب اسلامی با حضور استادان و از زوایای مختلف پرداخته شود؛ همچنین در ادامه ظرفیت‌های حکمت متعالیه در بحث تمدن‌سازی نوین ایرانی و اسلامی سنجش شده است. در بخش پایانی مکتوب پنج گفتگو درباره آثار منتشره در زمینه حکمت و حکمای حکمت متعالیه پیش روی است. این مباحث به‌ویژه در طرح پرسش‌ها و اشاره به نقاط خلأ می‌تواند زمینه گفتگوها و آثار جدیدتر را فراهم آورد.

همانند دیگر مجلدات این مجموعه برخی پرسش‌ها و موضوع‌های مرتبط با این بحث‌ها را تقدیم علاقه‌مندان می‌کنیم. بسیاری از این پرسش‌ها در ضمن نشست و

گفت‌وشنود با استادان و صاحب‌نظران مطرح و به برخی از آنها پاسخ‌هایی اجمالی داده شده و در پاره‌ای موارد نیز ایده‌هایی برای پاسخ به این پرسش‌ها طرح گردیده است؛ البته خوانندگان تصدیق می‌کنند که پاسخ کامل به هر پرسش و موضوعی به نوشته‌ها، نشست‌ها و گفت‌وشنودهای فراوانی نیاز دارد تا بتواند به شاخ و برگ نهال تازه‌کشت شده حکمت سیاسی متعالیه که از درخت تنومند حکمت متعالیه جوشیده و از آن نسب می‌برد، مددی برساند و راه خود را به پیش برد و برای جامعه ما و جهان معاصر سودمند افتد. در ضمن طرح این پرسش‌ها ممکن است این فرصت را فراهم کند که پژوهشگران و استادان علاقه‌مند به مباحث فلسفه سیاسی و اندیشه سیاسی در صدد پاسخ به آنها برآیند و به تألیف آثاری دست زنند که در این صورت فضای بحث‌های حاضر بسط و گسترش می‌یابد. این پرسش‌ها دربرگیرنده کلیات، مباحث محتوایی و روشی است عبارت‌اند از:

– ویژگی‌های اصلی فلسفه سیاسی متعالیه چیست؟ پاسخ ملاصدرا و شارحان حکمت متعالیه به مفاهیم و پرسش‌های اساسی حیات اجتماعی و سیاسی انسان نظیر آزادی، عدالت، سعادت، امنیت، قدرت و... چیست؟ آیا دستگاه حکمت متعالیه برای این مفاهیم و پرسش‌ها پاسخی داشته است؟ پاسخ مکتب متعالیه به پرسش‌های نوپدید در عرصه سیاسی و اجتماعی چیست؟ آیا اساساً مفاهیم و پرسش‌های اساسی حیات سیاسی انسان، دغدغه اصحاب حکمت متعالیه بوده است؟

– با فرض امکان بازشناسی، بازنگری و بازسازی فلسفه‌ای سیاسی با عنوان فلسفه سیاسی متعالیه، چنین فلسفه‌ای تا چه میزان کارایی و کاربرد دارد و می‌تواند به مسائل و نیازهای انسان معاصر پاسخ دهد؟ آیا حکمت متعالیه به لحاظ منطقی می‌تواند به پرسش‌های روز و نیازهای فعلی ما در حوزه اجتماع پاسخ دهد؟ وجوه افتراق و اشتراک حکمت متعالیه با حکمت مشاء و حکمت اشراق در حوزه فلسفه سیاسی چیست؟ حکمت متعالیه چه جایگاه و منزلتی در فلسفه سیاسی اسلامی و فلسفه سیاسی معاصر در ایران دارد؟

– آیا فلسفه سیاسی معاصر در ایران بازتابی از الگوی فلسفه متعالیه می‌باشد و از آن تأثیر پذیرفته است؟ آیا می‌توان در تحولات سیاسی – اجتماعی به وجود آمده رگه‌هایی از حضور و تأثیر حکمت متعالیه را نشان داد؟ یا اینکه تحولات سیاسی – اجتماعی و فکری بر حکمت متعالیه تأثیرگذار بوده و آن را به جنبش و تکاپو وادار کرده است؟ در هر صورت تأثیر حکمت متعالیه بر جنبش‌های فکری – سیاسی و تحولات سیاسی و اجتماعی معاصر چه بوده است؟ با توجه به اینکه نظریه حرکت جوهری، وجه ممیزه حکمت متعالیه از سایر حکمت‌هاست، آیا می‌توان در عرصه حیات اجتماعی از آن بهره گرفت؟ آیا این نظریه در مناسبات و تحولات اجتماعی و سیاسی معاصر تأثیرگذار بوده است؟

– نگاه ملاصدرا به فلسفه سیاسی چگونه است؟ آیا می‌توان به وجود عناصری از فلسفه سیاسی در اندیشه ملاصدرا اشاره کرد؟ در این صورت این عناصر کدام است و تا چه حد به مباحث خود صدرا مستند می‌باشد؟ مباحث بالفعلی که حکمت متعالیه در حوزه فلسفه سیاسی و سیاست در اختیار ما قرار می‌دهد، چیست؟

– مراد از فلسفه سیاسی و حکمت متعالیه چیست تا بتوان از فلسفه سیاسی متعالیه سخن گفت؟ به عبارتی رابطه فلسفه سیاسی و حکمت متعالیه چیست؟ اگر پذیرفته شود که حکمت متعالیه ظرفیت شکل‌دهی به فلسفه سیاسی متعالیه را دارد، چرا این فلسفه سیاسی تا کنون شکل نگرفته است؟ آیا این مسئله مربوط به شرایط اجتماعی – سیاسی است یا به منطق خاص حکمت متعالیه باز می‌گردد؟ حکمت متعالیه در چه شرایط اجتماعی و سیاسی تأسیس شد؟ نوع مناسبات و تعاملات صورت گرفته با این حکمت در حوزه اجتماعی و سیاسی چگونه بود؟

– جایگاه سیاست و دانش سیاسی در حکمت متعالیه چیست؟ از آنجاکه فلسفه سیاسی به حکمت عملی مربوط است، در تعریف ملاصدرا از حکمت عملی، سیاست در کجا قرار می‌گیرد؟ جایگاه سیاست مدرن در حکمت متعالیه چیست؟ آیا به لحاظ

روشی و منطقی می‌توان به استخراج و استنباط فلسفه سیاسی متعالیه مبادرت ورزید؟
- مبانی و اصول سیاست در حکمت متعالیه چیست؟ الزامات ورود حکمت متعالیه به سیاست چیست؟ روش‌شناسی سیاسی حکمت متعالیه چیست؟ اندیشه صدرالمتألهین چه نسبتی با اندیشه مبتنی بر فهم و معنا (هرمنوتیک) دارد؟ با فرض اینکه ملاصدرا در شاخه معناگرایان قرار گیرد، این مسئله چه تأثیری بر فلسفه سیاسی و سیاست خواهد گذاشت؟

- مبانی معرفت‌شناختی، انسان‌شناختی و هستی‌شناختی فلسفه متعالیه چیست و چه تأثیری بر فلسفه سیاسی متأثر از حکمت متعالیه خواهد داشت؟ آیا می‌توان آموزه‌های صدرایی مانند حرکت جوهری، اصالت وجود، تشکیک وجود و... را پایه و مبنای تأمل در باب مناسبات سیاسی قرار داد؟

- برای بازسازی اندیشه ملاصدرا در حوزه سیاست از کدام منطق، ابزار، شیوه و روش می‌توان استفاده کرد؟ اگر متفکران مسلمان دارای منظومه و نظام فکری منسجمی هستند، فلسفه سیاسی و بحث‌های سیاسی در کجا قرار می‌گیرد؟ بر این اساس مباحث سیاسی در منظومه حکمت متعالیه چگونه بازشناسی می‌شود؟ حکمت متعالیه صرف‌نظر از مباحث تاریخی و فرهنگی، به لحاظ معرفتی و منطقی، چه نوع فلسفه سیاسی را تولید می‌کند؟

- مؤلفه‌ها و اضلاع معرفت‌شناسی حکمت متعالیه چیست و کدام‌یک در دانش سیاسی به‌ویژه فلسفه سیاسی تأثیر داشته و کاربردی‌تر است؟ با توجه به توسعه مفهومی دانش سیاسی در جهان معاصر از یک سو و نگاه کل‌گرایی توحیدی موجود در روش حکمت متعالیه از سوی دیگر، چگونه می‌توان با چنین روشی وارد مسائل اجتماعی و سیاسی شد؟ در واقع با توجه به روش‌شناسی حکمت متعالیه، نوع ورود به مباحث دانش و فلسفه سیاسی چگونه خواهد بود؟

- آیا الگوی روش‌شناسی حکمت متعالیه جمع بین روش مشاء و اشراق و عرفان

است یا می‌توان از روش‌شناسی ابتکاری و تأسیسی ملاصدرا و اصحاب حکمت متعالیه سخن گفت؟ در صورت دوم، وجوه تمایز آن از سایر روش‌ها و تأثیر آن بر دانش سیاسی چیست؟ آیا صدرالمتألهین و دیگر صاحب‌نظران و اصحاب و شارحان حکمت متعالیه به تأمل در حیات دنیوی و امر معاش پرداخته‌اند؟ اگر پاسخ مثبت است، حیات دنیوی در حکمت متعالیه از چه جایگاه و مرتبه و منزلتی برخوردار است؟ در این صورت رویکرد متعالیه به دنیا چه تفاوتی با سایر مکاتب فلسفی در جهان اسلام دارد؟

به‌طورکلی طرح حکمت متعالیه برای زندگی اجتماعی چیست؟ اگر بخواهیم در چنین دنیایی زیست کنیم، این موضوع چگونه خواهد بود؟ اگر عزلت‌نشینی و گوشه‌گیری و هم‌نشینی با معرفت اصالت داشته باشد، پس دنیا چه جایگاهی می‌تواند داشته باشد؟ در حکمت متعالیه میان معاش و معاد تقابل است یا تعامل؟ اساساً ملاصدرا و دیگر صاحب‌نظران حکمت متعالیه چگونه اصول عرشی را با اصول فرشی هماهنگ می‌کنند؟ جایگاه حیات دنیایی در حکمت متعالیه، قدسی است یا دنیایی؟

– در مباحث ملاصدرا و حکمت متعالیه، معیار دنیوی و اخروی بودن چیست؟ به عبارتی مرز میان آخرت و دنیا در فلسفه متعالیه چیست؟ آیا می‌توان به وجود این مرز قایل شد؟

– آغاز سفرهای چهارگانه ملاصدرا از خلق و پایان آن نیز با خلق است. ملاصدرا چگونه این سیر را ترسیم کرده است؟ آیا آخرین سفر وی این ظرفیت و توان را دارد که برای ورود به مباحث اجتماعی از آن بهره‌گرفت؟

– در حکمت متعالیه ارتباط انسان با انسان، انسان با دین، انسان با جامعه، انسان با حکومت و... چگونه است؟ حکمت متعالیه چه نوع ارتباطی میان اینها برقرار می‌کند؟

– با توجه به اینکه امام خمینی در شمار حکیمان متأله حکمت متعالیه است، آیا اندیشه و فلسفه سیاسی ایشان مبتنی بر اصول حکمت متعالیه است؟

- با توجه به تحولات عرصه اندیشه و در نظر گرفتن این نکته که امروزه بحث نوصدرایی‌ها مطرح شده است، آیا این به معنای آن است که فیلسوفانی از نسبت مدرنیته با حکمت متعالیه سخن می‌گویند؟ در این صورت نسبت حکمت متعالیه با مدرنیته چیست؟

- از آنجاکه ملاصدرا به لحاظ تاریخی با نهضت رنسانس در اروپا همزمان بوده است، آیا ایشان از اندیشه‌های مغرب‌زمین اطلاعی داشته است و آیا می‌توان از تبادل اندیشه‌های شرق و غرب در این دوره سخن گفت؟

- چه نسبتی میان اخلاق، عرفان و سیاست در حکمت متعالیه وجود دارد؟
- جایگاه فرد و جامعه در حکمت متعالیه چگونه است؟ آیا این مکتب ظرفیت طرح چنین بحث‌هایی را دارد؟

رابطه امامت و ولایت سیاسی در حکمت متعالیه چگونه ترسیم شده است؟

- تعریف انسان و انسان سیاسی در حکمت متعالیه چیست؟

- در حکمت متعالیه موضوع برابری و نابرابری در زندگی اجتماعی چگونه مطرح شده است؟ آیا اساساً از منظر حکمت متعالیه می‌توان به این بحث پرداخت؟

- سیر و تحول حکمت عملی در حکمت متعالیه چگونه است؟ تکوین و تطور حکمت متعالیه از صدرالمتألهین تا امروز چگونه بوده است؟ در این خصوص چه نوآوری‌هایی در حوزه اجتماعی و سیاسی صورت گرفته است؟ چه خلأهایی تکمیل، ترمیم و اصلاح شده است؟ صاحب‌نظران این مکتب چه عناصر مهمی بر آن افزوده‌اند؟
- دیدگاه حکمت متعالیه درباره جنگ و صلح چیست؟ آیا در این حکمت انسان در وضعیت طبیعی مورد توجه قرار گرفته است؟

- جایگاه عدالت اجتماعی و اصول آن در حکمت متعالیه چیست؟ آیا در این حکمت عدالت، مفهومی پسینی است یا پیشینی؟
- فلسفه امنیت در حکمت متعالیه چیست؟

– مشروعیت سیاسی در حکمت متعالیه چگونه طرح می‌شود؟
– اختیار و آزادی در حکمت متعالیه چیست و چه نسبتی با مفهوم مدرن آزادی دارد؟

– نظریه سعادت در حکمت متعالیه و نسبت آن با بحث توسعه چیست؟
– قدرت در حکمت متعالیه صدراپی چیست و آیا در حکمت متعالیه نگاه به قدرت سیاسی مثبت است یا منفی؟

و....